

Vragen over informatie

Twintig jaar geleden voorspelde de Amerikaanse socioloog Daniel Bell de komst van de post-industriële samenleving 1). De tertiaire sector zou de plaats van de landbouw en de industrie als belangrijkste bron van welvaart overnemen en kennis en informatie zouden de sleutelvariabelen worden die de technologische ontwikkeling, de economische groei en de sociale stratificatie zouden bepalen. Bell heeft gelijk gekregen: de industriële samenleving is door de informatiemaatschappij opgevolgd. In de VS wordt al meer dan 60% van het bruto nationaal produkt door het produceren, verwerken en distribueren van informatie gevormd. De economische groei komt vrijwel geheel uit de informatiesector. In andere landen gaat de ontwikkeling snel in dezelfde richting. Het industriële tijdperk is historisch.

Overal kan men lezen dat de ontwikkelingen op het gebied van de informatietechnologie de hele samenleving zullen veranderen. Zoals de industriële revolutie de rurale, agrarische samenleving volkomen op haar kop zette, zo zal de informatierevolutie de industriële maatschappij overhoop halen. Maar hoe dit zal gebeuren en welke veranderingen precies te verwachten zijn, daarover hoort men weinig. De fantasie schiet op dit punt schijnbaar te kort en het theoretische denken houdt de praktische ontwikkeling niet bij. In de economie bij voorbeeld staat de theorievorming op het gebied van de informatie-economie nog in de kinderschoenen 2). Op de meest voor de hand liggende vragen moet men het antwoord schuldig blijven. Het is al heel wat als de goede vragen worden gesteld.

Wat voor soort produkt is informatie? Het is duidelijk dat informatie een heel andersoortig economisch goed is dan een agrarisch of industrieel produkt of een willekeurige dienst. Diverse auteurs hebben er op gewezen dat informatie bepaalde karakteristieken van een collectief goed heeft. Zo gaat het gebruik van informatie door de een niet ten koste van de gebruiksmogelijkheden van een ander (non-rivaliteit), en is het vaak moeilijk het aanbod van informatie te individualiseren met uitsluiting van anderen (non-exclusiviteit). Dit is een belemmering voor het ontstaan van markten waar informatie wordt verhandeld. Bepaalde soorten informatie, die voor de samenleving als geheel van groot nut zijn maar die wegens de non-exclusiviteit moeilijk verhandelbaar zijn – b.v. kennis die verkregen wordt door fundamenteel wetenschappelijk onderzoek – dreigen daardoor in te geringe mate te worden geproduceerd. Om dit te voorkomen zou van allerlei soorten informatie moeten worden vastgesteld of zij als individueel dan wel als collectief goed te beschouwen zijn. In het laatste geval zou de produktie via collectieve besluitvorming geregeld moeten worden. Hoe precies is niet op voorhand duidelijk. Maar dat er problemen bij ontstaan staat vast. Zie het geharrewar rond de informatievoorziening via het omroepbestel in Nederland.

Van wie is de informatie? Van fundamenteel belang voor het tot stand komen van markten waarop informatie wordt verhandeld, is dat wordt vastgesteld bij wie de eigendom van de informatie berust. Ondernemers zullen niet graag de markt opgaan met een produkt waarvan zij de eigendomsrechten niet kunnen claimen. Het koppelen van eigendomsrechten aan allerlei soorten informatie is echter geen eenvoudige zaak. De Auteurswet en het octrooirecht zijn daarvoor in elk geval niet toereikend. Er zullen nieuwe informatierechten moeten worden gecreëerd. Wie moet dat doen? Men kan zich afvragen of de staat hiervoor de aangewezen instantie is aangezien die zelf een van de belangrijkste informatieproducten is. En welke criteria zouden bij de toedeling van rechten moeten gelden? Een bijkomend probleem is dat de meeste informatie gemakkelijk te kopiëren en tegen zeer lage kosten te distribueren is, zodat de bescherming van de eigendom, zelfs als die wettelijk goed geregeld is, in de praktijk vaak moeilijk of helemaal niet te waarborgen valt. Van een ordelijk economisch verkeer komt dan niet veel terecht.

Van wie is de informatie-infrastructuur? Even belangrijk als de vraag aan wie de informatie toebehoort, is de vraag van wie de informatie-infrastructuur is. Distributie van informatie is onmogelijk als men geen toegang heeft tot de informatie-infrastructuur (kabelnetten, satellieten, computernetwerken). In veel landen worden producenten die zich op de informatiemarkt willen begeven met staatsmonopolies geconfronteerd (telefoon diensten, telecommunicatie, omroep). Het is een groot probleem om uit te maken wie er toegang krijgt tot de verschillende communicatiekanalen en tegen welke voorwaarden. Criteria daarvoor moeten in de meeste gevallen nog worden ontwikkeld. Maar het gevecht tussen degenen die reeds toegang hebben en degenen die het willen krijgen is overal al in volle gang.

Wat is de kostprijs van informatie? Informatievergaring heeft meestal geen identificeerbare produktiefunctie. Moeizaam spoorwerk levert vaak niets op en soms kun je bij toeval tegen een „gouden tip” oplopen. Maar als informatie eenmaal is geproduceerd, kost het vrijwel niets om het aan iedereen ter beschikking te stellen. De marginale kosten naderen tot nul. Volgens de neo-klassieke theorie ontstaat er evenwicht op een markt als de marginale kosten gelijk zijn aan de marginale opbrengst of wel de prijs van een produkt. Bij marginale kosten van informatie die naar nul tenderen komt er geen evenwicht en wellicht zelfs geen markt tot stand. De markt verdwijnt.

Wat is de waarde van informatie? Informatie is per definitie een heterogeen goed. Dit maakt het voor de vrager op de informatiemarkt moeilijk de waarde van de informatie te bepalen. Hij zou eigenlijk inzage in de informatie moeten hebben, maar zal dat van de aanbieder niet krijgen, want op het moment dat de informatie wordt vrijgegeven heeft zij geen economische waarde meer. Dit maakt het moeilijk om tot transacties te komen; de koper weet niet wat hij koopt. Daar komt bij dat het eenvoudig is informatie te „kleuren”, door iets weg te laten of toe te voegen of door een bepaalde wijze van presentatie. Dit leidt er toe dat markten voor informatie instabiel zijn. En als informatiemarkten de belangrijkste markten van de economie zijn, kan de hele economie instabiel worden 3).

Leidt informatie tot concentratie? Kennis is macht. Wie meer of betere informatie heeft dan een ander, presteert in het algemeen meer. Wie de beste informatie heeft zal die informatie niet verspreiden, maar aanwenden om zijn eigen markt- c.q. machtspositie te verstevigen. Hij zal proberen de informatie te monopoliseren en de markt te manipuleren. Informatiemarkten lenen zich daar goed voor. Het uiteindelijke resultaat zou kunnen zijn dat alle informatie c.q. macht zich in de handen van een of enkele personen of instellingen concentreert. De tegenovergestelde zienswijze is dat informatie een vluchtig goed is dat zich zeer gemakkelijk verspreidt. Informatiemonopolies zouden daarom niet te handhaven zijn. De steeds verdere verspreiding van allerhande informatie over de economie leidt juist tot deconcentratie van macht.

Dit zijn slechts enkele voor de hand liggende vragen waarop het antwoord van belang is om ontwikkelingen in de informatiemaatschappij te begrijpen. Maar we kennen de antwoorden niet. We zitten in de informatiemaatschappij – zonder informatie.

L. van der Geest

1) Daniel Bell, *The coming of post-industrial society*, Basic Books, New York, 1973.

2) Voor een beknopt overzicht zie M.U. Porat, *The information economy*, vol. I, dissertatie, Stanford University, 1976, i.h.b. hoofdstuk 1.

3) Zie ook L. van der Geest, *Informatie en onzekerheid*, *ESB*, 12 juni 1985.